

УДК 341. 47.68:347.238.1|(477) DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.4.06>

Олександр Євгенович Кухарєв,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
кафедра цивільного права та процесу (професор);

 <https://orcid.org/0000-0003-2086-9179>,

e-mail: kukharyev@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ЧАСТКИ У ПРАВІ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ

Статтю присвячено з'ясуванню особливостей спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Висловлено думку про те, що об'єктом спадкування є частка у праві спільної часткової власності, а не спільної сумісної власності. Обґрунтовано, що за відсутності спору оформлення частки померлого співвласника має здійснюватися його спадкоємцями в нотаріальному порядку, а не шляхом звернення до суду з позовом про визначення частки у праві спільної сумісної власності. Наголошено, що правова презумпція рівності часток у праві спільної сумісної власності в разі смерті одного зі співвласників не може бути спростована на підставі договору між співвласниками або за рішенням суду. Охарактеризовано заповіт подружжя, який є винятком із загального правила про спадкування частки у праві спільної сумісної власності.

Ключові слова: спадкування, спадкове правонаступництво, спадкове правовідношення, спадкодавець, спадкоємець, спадщина, спільна сумісна власність, спільна часткова власність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Відповідно до ст. 1226 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) частка у праві спільної сумісної власності спадкується на загальних підставах¹, тобто на однакових засадах поряд з іншими правами та обов'язками, що включаються до складу спадщини.

Проте спадкування зазначеного об'єкта має певні особливості, іманентно зумовлені правовим режимом права спільної сумісної власності, а також специфікою спадкових правовідносин. Так, спільною сумісною власністю є спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності (ч. 1 ст. 368 ЦК

---

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.11.2024).

України). Отже, до визначальних ознак спільної сумісної власності належать: 1) множинність суб'єктів права власності; 2) спільність майна; 3) невизначеність часток у праві власності, а потреба визначитися з тим, що кому належатиме зі спільного майна і в якій частці, виникає в разі припинення права спільної сумісної власності. Саме характером внутрішніх відносин між співвласниками пояснюються особливості правового режиму спільної сумісної власності.

Важливо врахувати, що неналежне регулювання окресленого питання в ЦК України, а також відсутність його конкретизації на рівні нормативно-правових актів, передусім Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України¹, породжує складнощі як у правовій доктрині, так і у правозастосовній діяльності. Певні роз'яснення можна знайти лише в Методичних рекомендаціях щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя², проте вони охоплюють виключно відносини, що виникають унаслідок смерті одного з подружжя та стосуються частки, що не включається до складу спадщини.

Часто нотаріуси безпідставно відмовляють у видачі свідоцтва про право на спадщину в разі смерті одного з учасників права спільної сумісної власності та пропонують спадкоємцям визначити частку, належну спадкодавцеві, в судовому порядку.

Стан дослідження проблеми

Об'єкти спадкового правонаступництва традиційно належать до розроблених напрямів наукових досліджень. Можна вказати на цілу низку окремих елементів складу спадщини, що становлять підвищений інтерес науковців – право на частку у статутному (складеному) капіталі господарського товариства, майнові права інтелектуальної власності, право на земельну ділянку та житлову нерухомість, обов'язки за кредитним договором тощо. Останнім часом все більшої популярності набуває тематика спадкування цифрових активів.

---

¹ Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. наказом М-ва юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 01.11.2024).

² Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : схвал. рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при М-ві юстиції України від 29.01.2009 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09> (дата звернення: 01.11.2024).

Водночас питання, пов'язані зі спадкуванням частки у праві спільної сумісної власності, розглядалися на рівні окремих частин посібників та підручників [1, с. 269, 270; 2, с. 65–68; 3, с. 318–321], а також коментарів до ЦК України [4, с. 978, 979; 5, с. 59–63; 6, с. 927; 7, с. 691], де їм надавалася переважно загальна характеристика, а вони не були предметом спеціальних наукових досліджень.

У цьому аспекті слід вказати на статтю О. П. Печеного «Проблеми спільної сумісної власності подружжя у ракурсі спадкування», опубліковану у 2009 р. [8, с. 119–131]. Проте у згаданій праці автор фокусував свою увагу саме на правових наслідках смерті одного з подружжя, аналізував визначення частки того з подружжя, хто пережив, а також порядок видачі нотаріусом свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Тож, урахуовуючи стан правової доктрини, зважаючи на відсутність належного законодавчого регулювання, а також складнощі, що виникають у правозастосовній діяльності, відповідні правовідносини потребують ретельного наукового дослідження.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є з'ясування особливостей спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Досягнення цієї мети здійснюється шляхом аналізу норм чинного законодавства України, судової практики та положень правової доктрини, що й є *завданням* статті.

Наукова новизна дослідження

Обґрунтовано висновок, що в разі смерті власника майна, що є у спільній сумісній власності, об'єктом спадкування є частка у праві спільної часткової власності.

Наголошено на неможливості спростування презумпції рівності часток у праві спільної сумісної власності після смерті одного зі співвласників шляхом укладення договору або на підставі рішення суду.

Виявлено й охарактеризовано такий виняток із загального правила про спадкування частки у спільній сумісній власності, як заповіт подружжя.

Виклад основного матеріалу

Найбільш поширеними підставами виникнення права спільної сумісної власності є, по-перше, набуття подружжям майна за час шлюбу (ст. 60 Сімейного кодексу України (далі – СК України¹)), по-друге, набуття житла у спільну сумісну власність кількох осіб внаслідок приватизації (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про приватизацію

---

¹ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 01.11.2024).

державного житлового фонду»¹), по-третє, набуття майна в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї (ч. 4 ст. 368 ЦК України). Причому основним принципом створення спільної сумісної власності є наявність між співвласниками особливих довірчих відносин.

У разі смерті одного зі співвласників спільної сумісної власності застосовуються не лише положення кн. 6 «Спадкове право» ЦК України, а й окремі норми гл. 26 ЦК України, що регулюють право спільної власності. Так, за загальним правилом ч. 2 ст. 370 ЦК України, при виділі частки з майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки кожного зі співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними.

Смерть одного зі співвласників права спільної сумісної власності є не лише підставою виникнення спадкових правовідносин, а й суттєво впливає на правовий режим цього майна, оскільки трансформує спільну сумісну власність у спільну часткову. При цьому така зміна правового режиму відбувається із застосуванням презумпції рівності часток співвласників у праві спільної власності, закріпленої у ч. 2 ст. 370 ЦК України. Тож при спадкуванні слід виокремлювати частку померлого, яка має правовий режим спадкового майна, та частки інших учасників права спільної власності. А це, своєю чергою, може спричинити зіткнення інтересів останніх з інтересами спадкоємців померлого співвласника.

Це означає, що до складу спадщини включається не все майно, що перебуває у спільній сумісній власності, а лише частка померлого співвласника.

Слід зважати, що категорія «спільна сумісна власність» не є властивою сфері спадкування, і це можна продемонструвати відповідними положеннями ЦК України. Так, за наявності кількох спадкоємців, які закликаються до спадкування, спадщина переходить у спільну часткову власність, де розмір часток визначається змістом заповіту або законом. При цьому презюмується рівність часток у спадщині кожного зі спадкоємців за законом (ч. 1 ст. 1267 ЦК України). Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 1297 ЦК України, якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них, із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців. Додатково закон покладає на спадкоємця обов'язок задовольнити вимоги кредитора спадкодавця в межах вартості спадкової частки (ст. 1282 ЦК України).

---

¹ Про приватизацію державного житлового фонду : Закон України від 19.06.1992 № 2482-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12_дата_звернення:01.11.2024.

Верховний Суд неодноразово висловлював правову позицію, згідно з якою при поділі спадщини між спадкоємцями слід врахувати правило ч. 1 ст. 1278 ЦК України про те, що, коли спадкодавець у заповіті не розподілив спадщину між спадкоємцями, частки кожного спадкоємця у спадщині є рівними. При розподілі такої спадщини необхідно застосовувати норми, що регулюють відповідні правовідносини спільної часткової власності¹.

При спадкуванні досліджуваного об'єкта процес оформлення спадщини суттєво ускладнюється. Так, нотаріус перед тим, як видасти свідоцтво про право на спадщину, має визначити частку, належну спадкодавцеві, з урахуванням правової презумпції рівності часток співвласників у праві спільної сумісної власності. Хоча на практиці мають місце непоодинокі випадки, коли нотаріуси відмовляють спадкоємцям у вчиненні відповідної нотаріальної дії та пропонують звернутися до суду з метою визначення розміру частки померлого. І лише на підставі рішення суду, що набрало законної сили, видають свідоцтво про право на спадщину. Така нотаріальна практика сформувалася певною мірою під впливом п. 1.5 розд. 3 ч. II Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, згідно з яким «не видаються свідоцтва про право на спадщину на земельну ділянку..., яка належала спадкодавцеві на праві спільної сумісної власності, оскільки нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину після смерті одного з учасників спільної сумісної власності лише після виділення (визначення) частки спадкодавця у спільному майні. У цих випадках питання щодо оформлення спадкових прав вирішуються спадкоємцями в судовому порядку»².

---

¹ Постанова Верховного Суду від 06.08.2019 : справа № 530/1682/15-ц, провадження № 61-46642св18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82261655> (дата звернення: 01.11.2024); Постанова Верховного Суду від 01.10.2018 : справа № 331/3662/17, провадження № 61-38800св18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77285705> (дата звернення: 01.11.2024).

² Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : схвал. рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при М-ві юстиції України від 29.01.2009 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09> (дата звернення: 01.11.2024).

До речі, подібна позиція щодо необхідності визначення розміру частки спадкодавця судом висловлюється і в юридичній літературі [6, с. 927].

Не викликає сумніву, що оформлення частки померлого співвласника майна, що є у спільній сумісній власності, має здійснюватися в нотаріальному порядку. Такий підхід узгоджується зі змістом ст. 1226 ЦК України, де міститься застереження про те, що частка у праві спільної сумісної власності спадкується на загальних підставах. У пункті 12 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7 роз'яснюється: «Для оформлення права на спадщину закон не вимагає рішення суду про визначення частки спадкодавця»¹.

Останнім часом сформувалася усталена практика Верховного Суду, відповідно до якої визначення судом частки співвласника у праві спільної власності на нерухоме майно за померлим не узгоджується з вимогами чинного законодавства. Це пояснюється тим, що в такому разі судом буде вирішено питання про право особи, яка не має цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності, що свідчить про неефективність способу захисту права особи відповідно до положень ст. 16 ЦК України. Водночас спадкоємець не позбавлений можливості захисту своїх прав шляхом подання позову про визнання права власності в порядку спадкування².

Суд здійснює захист прав спадкоємців, зокрема шляхом визнання права власності на спадкове майно, виключно в разі, коли спадкоємець об'єктивно позбавлений можливості отримати свідоцтво про право на спадщину в межах нотаріального провадження, наприклад, у зв'язку з відсутністю документа, який засвідчує право власності на таке майно. Зворотне призведе до виконання судами невластивих їм функцій нотаріату, адже оформлення спадщини – це

---

¹ Про судову практику у справах про спадкування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 7 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08> (дата звернення: 01.11.2024).

² Постанова Верховного Суду від 22.05.2024 : справа № 450/4257/21, провадження № 61-11623св23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119709813> (дата звернення: 01.11.2024); Постанова Верховного Суду від 18.03.2024 : справа № 742/3129/21, провадження № 61-9704св22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757690> (дата звернення: 01.11.2024); Постанова Верховного Суду від 16.06.2021 : справа № 570/997/19, провадження № 61-16257св20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771796> (дата звернення: 01.11.2024).

компетенція нотаріуса. Як вказує в цьому аспекті Л. В. Козловська, у сфері спадкових правовідносин сформувалась загальна кризова ситуація – конфлікт нормативної моделі з її практичною реалізацією у правозастосовній практиці [9, с. 6].

Поширеною у правовій доктрині є позиція про те, що смерть учасника права спільної сумісної власності призводить до перетворення спільної сумісної власності на спільну часткову із застосуванням презумпції рівності часток [1, с. 269; 10, с. 91; 11, с. 111]. О. В. Коротюк додатково стверджує, що спадкуванню частки у праві спільної сумісної власності завжди передують її визначення і виділ у натурі [5, с. 59].

Водночас, попри справедливості наведених вище поглядів, вони потребують певного уточнення. Слід урахувати, що трансформація спільної сумісної власності на спільну часткову відбувається до моменту переходу спадщини до спадкоємців. Отже, спочатку відбувається зміна правового режиму майна, а після цього – наступництво прав на нього в порядку спадкування. Тому при законодавчому регулюванні спадкування частки у праві спільної сумісної власності не враховується перший етап, який зводиться до модифікації майна.

Із цього випливає важливий висновок про те, що успадковується не частка у праві спільної сумісної власності, про що йдеться у ст. 1226 ЦК України, а вже виділена частка. Отже, об'єктом спадкування є частка у праві спільної часткової власності. Це свідчить про некоректність відповідної норми ЦК України. Тому непереконливим видається твердження, що в разі смерті одного зі співвласників його частка в незмінному вигляді й прихованому стані переходить до спадкоємців, які стають учасниками спільної сумісної власності [8, с. 124]. Дійсно, спадкоємці стають власниками майна, проте його правовий режим інший – спільна часткова власність. І таке набуття права власності відбувається із застосуванням правила ст. 5 ст. 1268 ЦК України про зворотню силу прийняття спадщини, згідно з яким незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

Як слушно зазначає О. П. Печений, об'єктом спадкування є саме належна спадкодавцеві частка у спільній власності. Аналіз ст. 1226 ЦК України не дає підстав для висновку про те, що частка померлого автоматично переходить до інших співвласників, а його спадкоємцям виплачується вартість такої частки. У такому разі йшлося б про спадкування не частки, а її вартості [12, с. 63].

Часто правники висловлюються на користь того, що правова презумпція рівності часток у праві спільної сумісної власності може бути спростована у сфері спадкового права на підставі домовленості між співвласниками, закону або рішення суду. За таких обставин встановлюється інший порядок поділу майна в натурі, відмінний від

рівності часток [7, с. 67]. Л. К. Буркацький вважає, що в разі поділу (виділу) майна, яке належало подружжю на праві спільної сумісної власності, після смерті одного з подружжя суд може відступити від правила рівності часток подружжя і зменшити розмір частки одного з них на підставі ст. 70 СК України. Зменшення частки померлого у спільному майні, на думку науковця, призведе до зменшення обсягу спадкового майна і часток спадкоємців [2, с. 67].

Водночас наведена думка не враховує специфіку спадкових правовідносин, які виникають унаслідок смерті одного з учасників права спільної сумісної власності. А тому ст. 372 ЦК України, предметом регулювання якої є поділ майна, що є у спільній сумісній власності, має застосовуватися у спадкових правовідносинах не автоматично, а зважаючи на факт смерті одного зі співвласників.

Більш переконливим видається висновок, що при спадкуванні презумпція рівності часток у праві спільної сумісної власності не може бути спростована шляхом укладення договору між співвласниками або на підставі рішення суду. Це зумовлено смертю одного зі співвласників майна, що є у спільній сумісній власності (спадкодавця), який об'єктивно позбавлений можливості укласти відповідний договір. Так само інші співвласники не можуть укласти договір, яким можна змінити розмір частки у праві спільної сумісної власності померлого без його участі. Наприклад, у порядку ч. 3 ст. 1267 ЦК України спадкоємці за письмовою угодою між собою, посвідченою нотаріусом, якщо це стосується нерухомого майна або транспортних засобів, можуть змінити розмір частки у спадщині когось із них. Однак застосування цієї договірної конструкції можливе виключно щодо визначених спадкових часток. Майно, що має інший правовий режим, відмінний від спадкового, не може бути предметом цього договору. Слід наголосити, що договір про зміну розміру частки укладається спадкоємцями лише при спадкуванні за законом. За наявності ж заповіту спадкодавець сам розподілив спадщину між спадкоємцями, і укладення такого договору суперечитиме принципу свободи заповіту.

Законом в окремих випадках визначається правова можливість змінити розмір частки у спільній сумісній власності. Йдеться передусім про ст. 70 СК України, згідно з якою при вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка,

за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Водночас сфера застосування ст. 70 СК України обмежується сімейними правовідносинами. Крім того, обидва з подружжя як учасники права спільної сумісної власності мають бути живими на момент зміни розміру їхніх часток. Так само смерть чоловіка (дружини) як співвласника майна, що є у спільній сумісній власності подружжя, унеможливає пред'явлення до нього (неї) позову про зменшення розміру частки. Отже, спростувати в такий спосіб правову презумпцію рівності часток у праві спільної сумісної власності не можна.

Якщо до спадкування закликаються інші співвласники права спільної сумісної власності, то вони наділяються правовою можливістю щодо виділу їм спадкового майна в натурі, установленою ч. 2 ст. 1279 ЦК України. Так, спадкоємці, які разом зі спадкодавцем були співвласниками майна, мають переважне перед іншими спадкоємцями право на виділ їм у натурі цього майна, у межах їхньої частки у спадщині, якщо це не порушує інтересів інших спадкоємців, що мають істотне значення. Ідея переважного права полягає в тому, щоб зберегти той майновий уклад, який існував до відкриття спадщини.

Окреслене вище переважне право характеризується обмеженням застосуванням до тих випадків, у яких, по-перше, до спадкування закликаються кілька спадкоємців, які прийняли спадщину, та по-друге, відсутній розподіл спадщини в заповіті. Здійснення цього права не зумовлює збільшення частки у спадщині того зі спадкоємців, хто був співвласником спільного сумісного майна разом зі спадкодавцем, а лише надає пріоритет у виділі певного майна в натурі.

При цьому не в усіх випадках смерть учасника права спільної сумісної власності призводить до спадкування його частки. Статтею 1243 ЦК України визначена конструкція заповіту подружжя, правові наслідки складення якого зводяться до такого: «У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив»¹. Смерть останнього породжує право на спадкування особами, визначеними у спільному заповіті.

Аналіз ст. 1243 ЦК України дозволяє стверджувати, що внаслідок смерті одного з подружжя його частка у праві спільної сумісної власності не спадкується, а переходить в особисту приватну власність другого співвласника (вдови, вдівця). Отже, у цьому випадку смерть породжує зміну правового режиму майна, щодо якого вчинено

---

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.11.2024).

спільний заповіт: спільна сумісна власність перетворюється на особисту приватну власність одного з подружжя, який пережив померлого. Змінюючи свій правовий режим, таке майно не набуває статусу спадкового. Із цього випливає, що другий із подружжя, який пережив першого, для отримання частки у праві спільної сумісної власності не повинен приймати спадщину у спосіб і строки, визначені законодавством. Такий перехід відбувається автоматично внаслідок закону. Крім того, до відносин з переходу частки у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя не застосовується правило про обов'язкову частку у спадщині, а також положення ст. 1282 ЦК України, яким на спадкоємця покладено обов'язок задовольнити вимоги кредитора спадкодавця [13, с. 194, 195].

Хоча питання правових наслідків смерті одного з подружжя вирішується в судовій практиці неоднаково.

Так, у постанові Верховного Суду від 15 червня 2022 р. наголошено, що «закон визначає право подружжя на складення на випадок їх смерті спільного розпорядження щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, яке за своєю природою є одностороннім правочином. Смерть одного з подружжя є підставою для припинення режиму спільної сумісної власності майна подружжя, стосовно якого складено заповіт, але не породжує виникнення спадкових правовідносин до моменту смерті іншого з подружжя»¹ (курсив наш. – О. К.). Подібне розуміння сутності заповіту подружжя наводять і суди нижчих інстанцій².

Утім, в іншій цивільній справі Верховний Суд дійшов протилежного висновку: «...предметом такого заповіту подружжя є майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і спадкування цього майна відбувається в декілька етапів: *спершу успадковується частка у спільній сумісній власності одного з подружжя другим з подружжя, який його пережив* (курсив наш. – О. К.), а після смерті останнього зазначене в заповіті майно успадковується

---

¹ Постанова Верховного Суду від 15.06.2022 : справа № 358/304/21, провадження № 61-595св22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104813601> (дата звернення: 01.11.2024).

² Постанова Київського апеляційного суду від 01.08.2022 : справа № 358/304/21, провадження № 22-ц/824/6358/2022 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105693954> (дата звернення: 01.11.2024); Рішення Старосинявського районного суду Хмельницької області від 28.11.2023 : справа № 684/379/23, провадження № 2/684/104/2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/115472656> (дата звернення: 01.11.2024).

спадкоємцями за заповітом»¹. І ця правова позиція аналогічно застосовується в судовій практиці².

Таким чином, заповіт подружжя є встановленим законом винятком із загального правила про спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Застосування відповідної конструкції розпорядження на випадок смерті залежить від волі учасників спільної сумісної власності, кожен з яких не позбавлений можливості скласти особистий заповіт.

Висновки

Спадкування частки у праві спільної сумісної власності відбувається в два етапи. Спочатку відбувається трансформація правового режиму майна – спільна сумісна власність модифікується у спільну часткову. І лише після цього частка померлого співвласника набувається його спадкоємцями в порядку спадкування. Через це об'єктом спадкування є частка у праві спільної часткової власності.

За відсутності спору оформлення частки померлого співвласника має здійснюватися його спадкоємцями в нотаріальному порядку, а не шляхом звернення до суду із позовом про визначення частки у праві спільної сумісної власності.

Правова презумпція рівності часток у праві спільної сумісної власності у сфері спадкового права не може бути спростована на підставі договору між співвласниками або за рішенням суду. Такий висновок зумовлений тим, що спадкові правовідносини виникають унаслідок смерті учасника права спільної сумісної власності, через що поділ відповідного майна здійснюється без його участі.

Винятком із загального правила про спадкування частки у праві спільної сумісної власності є заповіт подружжя, яким встановлено спеціальний механізм набуття другим з подружжя права власності на майно, щодо якого такий заповіт складено. Внаслідок смерті одного з подружжя його частка у праві спільної сумісної власності не спадкується, а переходить в особисту приватну власність іншого

---

¹ Постанова Верховного Суду від 09.12.2019 : справа № 161/8412/18, провадження № 61-8965св19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86400643> (дата звернення: 01.11.2024).

² Рішення Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 30.01.2020 : справа № 954/1368/19, провадження № 2/954/37/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87284480> (дата звернення: 01.11.2024); Рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 18.11.2019 : справа № 199/6667/19, провадження № 2/199/3129/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85985368> (дата звернення: 01.11.2024).

співвласника (вдови, вдівця). Спадкові правовідносини виникають лише після смерті другого з подружжя.

Список бібліографічних посилань: 1. Спадкове право. Нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко та ін. ; за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2007. 1216 с. 2. Буркацький Л. К. Спадкове право України: теорія, практика, зразки заяв : навч. посіб. Київ : Ін Юре, 2008. 384 с. 3. Заїка Ю. О., Рябоконт Є. О. Спадкове право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 352 с. 4. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецова, В. В. Луця. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2006. Т. 2. 1088 с. 5. Коротюк О. В. Спадкове право: коментар до книги VI Цивільного кодексу України / за заг. ред. О. В. Дзери. Київ : ОВК, 2015. 272 с. 6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. Вид. 2-ге, змін. і допов. Київ : Істина, 2008. 992 с. 7. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. Є. О. Харитоновна, О. І. Харитоновної, Н. Ю. Голубевої. Київ : Правова Єдність, 2008. 740 с. 8. Печений О. П. Проблеми спільної сумісної власності подружжя у ракурсі спадкування. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4. С. 119–131. 9. Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 448 с. 10. Спадкове право. Практика застосування нотаріусами України / за заг. ред. В. М. Марченка. Харків : ФО-П Лисяк Л. С., 2012. 736 с. 11. Ходико Ю. Є. Особливості правового режиму спадкування земельних ділянок. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 22. С. 109–112. 12. Печений О. П. Спадкове право. Харків : Фактор, 2012. 368 с. 13. Кухарев О. Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві : монографія. Київ : Алерта, 2019. 498 с.

Надійшла до редакції 20.11.2024

Прийнята до опублікування 16.12.2024

Kukhariev O. Ye. Specific features of succession of a share in the right to joint tenancy

The article is focused on clarifying specific features of the succession of a share in the right to joint tenancy, which is done in two stages. First, there is transformation of the legal regime of property – joint tenancy is modified into tenancy in common. And only after that, the share of the deceased co-owner is acquired by his/her lawful heirs within the inheritance procedure. Due to this fact, the author of the article has expressed own position that the object of succession is a share in the right to tenancy in common, but not to joint tenancy.

If there is no disputes, the registration of the share of the deceased co-owner should be carried out by his/her lawful heirs under a notarial procedure, but not by applying to the court with a claim to determine the share in the right to joint tenancy.

The legal presumption of shares' equality in the right to joint tenancy in case of the death of one of the co-owners cannot be refuted on the basis of the agreement between the co-owners or by the court decision. It is grounded by the fact that hereditary legal relations arise as a result of the death of a participant in joint tenancy, and therefore the division of such property is carried out without his/her participation.

If other co-owners in the right to joint tenancy are involved into succession procedure, then the provision on the preferential right of certain lawful heirs to allocate inherited property in kind shall be applied. This preferential right is characterized by limited application to those cases when, first of all, several lawful heirs who accepted the inheritance are involved into succession procedure and, secondly, there is no division of the inheritance in the last will and testament. The exercise of this right does not entail an increase in the inheritance share of the lawful heir who was a co-owner of the joint tenancy together with the ancestor, but only provides priority in acquiring the right of ownership to certain property within the succession procedure.

An exception to the general rule on the succession of a share in the right to joint tenancy is the construction of the last will and testament of the spouses, which provides for a special mechanism for acquiring the right of ownership to the property by the second spouse, in respect of which such last will and testament is drawn up.

Keywords: succession, hereditary succession, hereditary legal relationship, ancestor, lawful heir, inheritance, joint tenancy, tenancy in common.

